

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 3, 2021

Эргешали кызы Айчүрөк, Айдарова М.Д., Эргешали кызы Актилек
**МЕКТЕП ОКУУЧУЛАРЫН КӨП МАДАНИЯТТУУЛУККА ТАРБИЯЛООНУН
 ПРАКТИКАЛЫК МАСЕЛЕЛЕРИ**

Эргешали кызы Айчүрөк, Айдарова М.Д., Эргешали кызы Актилек
**ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО
 ВОСПИТАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ**

Ergeshali kyzy Aychurok, M. Aidarova, Ergeshali kyzy Aktilek
**PRACTICAL ISSUES OF MULTICULTURAL EDUCATION
 OF SCHOOLCHILDREN**

УДК: 373.51

Бул макалада маданият, көп маданияттуулук түшүнүгү жана мектеп окуучуларын көп маданияттуулукка тарбиялоонун практикалык маселелери, анын мазмунун практикада колдонуу жолдору жөнүндө баяндалды. Ошондой эле, көп маданияттуу билим берүү – ар кандай улуттагы элдердин ортосундагы улуттук айырмачылыктарды кабыл алууга, билим берүү жана таанып билүү процесстери аркылуу маданияттардын бири-бирин байытууга шарт түзө тургандыгын көрүүгө болот. Макалада ушул көз караштан келип чыккан окутуу процессинде өспүрүмдөргө билим берүү менен аларды көп маданияттуулукка тарбиялоонун педагогикалык максатка негизделгендиги, өспүрүмдөрдүн психологиялык өзгөчөлүгүн эсепке алуу менен аларды дүйнөлүк маданияттын баалуулуктары менен тааныштырууну, инсандын өз элинин маданиятын жакшы билүүсү менен башка улуттун маданий өзгөчөлүктөрүнө толерантуу мамиле кылууну, окуучулардын көп маданияттар аралык баарлашууга умтулуусун өнүктүрүүнү камтыган педагогикалык ишмердүүлүктүн мазмуну каралды.

Негизги сөздөр: көп маданияттуулук, тарбиялоо, окуучу, маданият, маданий өзгөчөлүк, көп түрдүүлүк, темперамент, мүнөз, мектеп, маданий дифференциация, окутуу.

В данной статье изложены понятия культуры, поликультурности и практические вопросы поликультурного воспитания школьников, способы применения ее содержания на практике. Можно также увидеть, что поликультурное образование способствует принятию национальных различий между людьми разных национальностей, обогащению культур друг друга посредством образовательных и познавательных процессов. В статье рассмотрено содержание педагогической деятельности, основанной на педагогической целесообразности образования подростков и их поликультурного воспитания в процессе обучения, включающей ознакомление подростков с ценностями мировой культуры с учетом психологических особенностей, толерантное отношение личности к культурным особенностям другой нации с хорошим знанием культуры своего народа, развитие стремления учащихся к поликультурному общению.

Ключевые слова: мультикультурализм, воспитание, ученик, культура, культурная идентичность, разнообразие, темперамент, характер, школа, культурная дифференциация, обучение.

This article describes the concepts of culture, multiculturalism and practical issues of multicultural education of schoolchildren, ways of applying its content in practice. It can also be seen that

multicultural education promotes the acceptance of national differences between people of different nationalities, enriching each other's cultures through educational and cognitive processes. The article considers the content of pedagogical activity based on the pedagogical expediency of the education of adolescents and their multicultural education in the learning process, including the introduction of adolescents to the values of world culture, taking into account psychological characteristics, the tolerant attitude of the individual to the cultural characteristics of another nation with a good knowledge of the culture of their people, the development of students' desire for multicultural communication.

Keywords: multiculturalism, education, student, culture, cultural identity, diversity, temperament, character, school, cultural differentiation, training.

Азыркы коом инсандар арасында гумандуулук мамилелерин түзүүнү негизги керектөө катары кароону талап кылууда. Мындай керектөөлөрдүн башталышы мектепте жана окутуу мекемелеринде орун алган. Аны мугалим менен окуучунун маданияты жана окуучулардын класста, мектепте баарлашуусунун, мамилелешүүсүнүн жалпы маданияты катарында кароого болот. Маданият – адамдардын кыймыл аракетинин маани-маңыздуулугун негиздөөчү катарында окуучуларга «эмне жакшы», «эмне жаман» экендигин ажыратып көрсөтө алат. Жогоруда келтирилген маданиятты мүнөздөөчү белгилерди жалпылоо маданиятка төмөнкүдөй аныктама берүүгө жол ачат:

Маданият – бул адамдын коомдогу ишмердүүлүгү жана ошол ишмердүүлүктүн жыйынтыгынын сапатын мүнөздөөчү коомдук өнүгүүнүн белгилүү бир абалы.

Биз изилдөөбүздө «маданий реалдуулук» («маданий айкындык же даана көрүнгөн өзгөчөлүк») жана «маданий дифференциация» же («маданий айырмалуулук») түшүнүктөрүнө таянууну рационалдуу деп эсептейбиз. Г.Д. Томахиндин аныктамасы боюнча «реалий» («маданий өзгөчөлүк») – бул «... жалгыз бир улутка жана элге таандык болгон материалдык маданияттын аталыштарынын, тарыхый фактылардын, мамлекеттик окуу жайлардын аталыштары жана улуттук, фольклордук каармандардын жана мифологиялык түшүнүктөрдүн аттары ж.б.» [5].

Маданияттуу чөйрөдө адамдын рухий субъективдүү жөндөмдүүлүгү калыптанат. Ал эми, маданияттуулук – адамдын ички руханий дүйнөсүнүн тазалыгы.

«Көп маданияттуу» деген түшүнүк чет элдик аныктама, ал 1970-жылдары батыш маданиятында пайда болгон «multicultural education» деген түшүнүктүн калкасы (көчүрмөсү) экендиги белгилүү.

Алгач көп маданияттуу билим берүү агартуу тармагында плюрализм идеалдарынын чагылдырылышы катары кабыл алынган. 1990-жылдардын башында бул термин негизги мааниге ээ болду жана «Билим берүүнүн эл аралык энциклопедиясында» (1994) ал улуттук, тилдик, этникалык жана расалык жактан айырмаланган эки же экиден көп маданиятты чагылдырган педагогикалык процесс катары аныкталган.

Көп маданияттуу билим берүү жөнүндө сөз кылганда, маданияттар ортосундагы диалог концепциясы келип чыгат. Бул маселени Н.А. Асипова изилдеп, «Маданий жакындашууну эл аралык мамилелерди калыптандыруунун теориялык негизи» – катары карайт [2]. Ал өзүнүн илимий-изилдөө ишинде мектеп окуучуларынын улуттар аралык мамилелешүүдөгү социалдык-педагогикалык көйгөйлөрүн жана маданий жакындашуунун негизинде окуучулардын баарлашуусундагы социалдык, улуттук, регионалдык, социалдык-психологиялык факторлордун таасирин аныктаган.

Кийинки жылдары бардык мамлекеттерде педагогдор көп маданияттуулукка тарбиялоонун негизги жоболорун жана анын натыйжалуу жолдорун иштеп чыгууга багыт алууда. Бул маселеге карата төмөндө биз да бир сабактын фрагментин алып көрөлү:

Theme: Souvenirs in Great Britain and in Kyrgyzstan.

Тема: Улуу Британиядагы жана Кыргызстандагы сувенирлер.

The goal: To develop communication skills.

Максаты: коммуникациялык көндүмдөрдү өстүрүү.

Objectives:

- The development of interest in reading English and Kyrgyz texts.
- Development of monologue speech.
- The development of the ability to write short texts using descriptive geographical map.
- Expanding vocabulary.

Тапшырмалар:

- Англис тилиндеги жана кыргыз тилиндеги тексттерди окууга кызыгуусун өстүрүү.
- Монологдук кепти өркүндөтүү.
- Сүрөттүү географиялык картаны колдонуу менен кыска тексттерди жазуу жөндөмдүүлүгүн өстүрүү.
- Сөз байлыгын кеңейтүү.

Equipments: projector, presentation on souvenir, card with map of UK, cards with a picture of souvenirs, audio.

Жабдыктар: проектор, сувенирлердин презентациясы, Улуу Британиянын картасы бар карточкалар, сувенирлердин картинкалары, аудио.

The course of the lesson.

Сабактын жүрүшү.

Teacher: Good morning, my dear students. I'm very glad to see you. Today we have a lot of work to do. We are going to work with the text about some UK and Kyrgyz souvenirs. But as usually we will begin our lesson with the phonetic drill.

Look at the blackboard. You see the transcription of some words. You are to write up their spelling.

Мугалим: Саламатсыңарбы, менин кымбаттуу окуучуларым. Силерди көргөнүмө абдан кубанычтамын. Бүгүн силер менен көп жумуштарды аткарышыбыз керек. Биз Улуу Британиянын жана Кыргызстандын сувенирлери жөнүндөгү тексттер менен иштешибиз. Бирок сабагыбызды ар дайымкыдай фонетикалык көнүгүү менен баштайбыз. Доскага карагыла. Силер кээ бир сөздөрдүн транскрипцияларын көрүп турасыңар. Силер алардын туура жазылыштарын жазууңар керек.

№	Stages of the lesson Сабактын этабы	Speech actions of teachers. Мугалимдин ишмердүүлүгү	Speech actions of pupils Окуучулардын ишмердүүлүгү
1	Organizational moment. Уюштуруучулук момент.	Good morning, my dear students! I'm very glad to see you Today we have a lot of work to do. Саламатсыңарбы менин кымбаттуу окуучуларым! Силерди көргөнүмө абдан кубанычтамын. Бүгүн силер менен көп жумуштарды аткарышыбыз керек.	Good morning! We are fine Саламатсызбы! Биз баарыбыз жакшыбыз

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 3, 2021

2	Speech exercise. Кептик көнүгүү	Let's start our lesson with the song «I went on holiday...». Келгиле сабагыбызды «Мен эс алууга барганда» ыры менен баштайлы.	
3	Preparation phase Баштапкы этап	What do people do when they are on holiday in another country? (Do they go to the museums? Do they visit their friends? Do they buy anything? What?) That's right! And today we are going to speak about souvenirs from different countries. (Slide 1) Let's say together: «souvenir, a souvenir, lots of souvenirs» Башка өлкөдө жашаган элдер эс алууда эмне кылышат? (Алар музейге барышабы? Алар досторуна визит жасашабы? Алар бир нерсе сатып алышабы? Бүгүн силер менен түрдүү өлкөдөгү сувенирлер жөнүндө сүйлөшөбүз. (Слайд 1) Келгиле чогуу «сувенир», «көп сувенирлер» деп айтып көрөлү.	• They go to the museums. • They visit their friends. • They buy presents, souvenirs. • Алар музейге барышат. • Алар досторуна визит жасашат. • Алар белектерди, сувенирлерди сатып алышат. Souvenir, a souvenir, lots of souvenirs
4	Main phase Негизги этап.	• What souvenirs from different countries do you know? • What else? • That's great! • Why do people buy souvenirs? Yes, you are right! • Түрдүү өлкөлөрдөн кандай сувенирлерди билесиңер? • Дагын эмне? • Эң туура. • Эмне үчүн элдер сувенир сатып алышат? • Can people collect souvenirs? • Элдер сувенирлерди жыйнай алышабы? Yes, of course, people often have souvenirs in their collections. Ооба, албетте, элдердин коллекциясында сувенирлер бар. Well, today we are going to speak about UK and Kyrgyz souvenirs. Бүгүн силер менен Британиялык жана Кыргыз сувенирлери жөнүндө сөз кылабыз. Now, look at the text, pictures and the title. What do you think the text is about? Let's listen, read this text attentively and check. Well, is the text about UK and Kyrgyz souvenirs? Were we right? Азыр текстке, картинкаларга жана башкы аталышка карагыла. Текст эмне жөнүндө деп ойлойсуңар? Текстти көңүл коюп угуп, окуп жана текшергиле. Бул тексттер Британиянын жана Кыргызстандын сувенирлери жөнүндө болдубу? Биз туура айтыптырбызбы? Now, look at the map. (Slide 3) Which countries can you see on the map? Let's revise the names of the countries: England - (everybody, please):	Hats, flags, boxes, badges, toys, statuettes. Шляпалар, желектер, коробкалар, эмблемалар, оюнчуктар, статуеткалар. People buy souvenirs because they want to remember the visit. Элдер сувенирлерди жасаган визиттери эсте калуу үчүн сатып алышат. Of course. Албетте. I think the text is about holidays and souvenirs from the UK and Kyrgyz. Менин оюмча бул текст эс алуу, Британиялык жана Кыргыз сувенирлери жөнүндө болсо керек. Yes, we were right, the text is about UK and Kyrgyz souvenirs. Ооба, биз туура айттык, текст Британиянын жана Кыргызстандын сувенирлери жөнүндө болду. The UK, England, Scotland, Wales, Northern Ireland.

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 3, 2021

		England - (... , please): England - Scotland, Wales, Northern Ireland, the UK and Kyrgyzstan. Картага карагыла. (Слайд 3). Картадан кайсы өлкөлөрдү көрө аласыңар? Өлкөлөрдүн аттарын кайталап көргүлө: Англия – (баарыбыз биргеликте). Англия, Шотландия, Уэльс, Түндүк Ирландия, Улуу Британия жана Кыргызстан. People of different nationalities live in these countries. • How do you call people in these countries, what are their nationalities? • In England, they are... • In Scotland, the people are... (Please, everyone...please) • In Wales, the people are... (Please, everyone...) • In Northern Ireland, they are... (Please, everyone...) • In the UK, the people are... • In Kyrgyzstan, the people are... (Please, everyone) Түрдүү улуттагы элдер ушул өлкөлөрдө жашайт: Бул өлкөдө жашаган элдерди кантип атайсыңар, алардын улуттары кайсылар? Англияда, алар... Шотландияда, элдер... Уэльсте, алар... Түндүк Ирландияда, алар... Улуу Британияда, элдер... Кыргызстанда, алар...	(Repeat chorus and individually). (Хор жана өз алдынча кайталагыла). English Scottish Welsh Northern Irish Northern Irish British Kyrgyz(Children do exercise) -ish, -sh Англиялыктар Шотландиялыктар Уэльстиктер Ирландиялыктар Британиялыктар Кыргызстандыктар																					
5	Physical exercise Физикалык көнүгүү		Children do physical exercise. Балдар физикалык көнүгүү аткарышат.																					
6	Work in pairs. Экиден болуп иштөө	Thank you, now I want you to complete the table. Work in pairs. (Students filling out a table). Чоң рахмат, азыр таблицаны толтургула. Экиден болуп иштөө. (Студенттер таблицаны толтурушат). <table><tr><th>Country</th><th>Nationality</th><th>Souvenir</th></tr><tr><td>The UK</td><td></td><td></td></tr><tr><td>England</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Scotland</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Wales</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Northern Ireland</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Kyrgyz</td><td></td><td></td></tr></table>	Country	Nationality	Souvenir	The UK			England			Scotland			Wales			Northern Ireland			Kyrgyz			
Country	Nationality	Souvenir																						
The UK																								
England																								
Scotland																								
Wales																								
Northern Ireland																								
Kyrgyz																								
7		Who wants to act out the dialogue with me? (...) Now... and, act out one more dialogue. (...) Make up your dialogues in pairs and in a minute act them out. What souvenirs can I buy in ...? ...in...? ...in...? ...in...? So, the mug with a dragon on it is... The hat with shamrocks on it is... The stuffed toy cow is... The pin with the Union Jack on it is... The tartan scarf is... The double-decker buses are... Ким мени менен диалог аткаргысы келип жатат? Дагын көп диалог аткаргыла. Экиден болуп диалог түзгүлө жана бир минутада аткаргыла.	(Act the dialogues) Диалогду аткарышат Welsh Northern Irish Scottish English Scottish English																					

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 3, 2021

8	Final phase. Финал дык этап	Now you know famous souvenirs of the UK. But what souvenirs can people buy in Kyrgyzstan? Our country is big. You can buy different souvenirs in different parts, cities, towns of our country. Азыр силер Улуу Британиянын белгилүү сувенирлерини билесиңер. Эми элдер Кыргызстандан кандай сувенирлерди сатып ала алышат? Your homework is to find or draw a map of Kyrgyzstan and label it with some souvenirs and where you can find them. Open your diaries and write down your homework. What did we practice (speak about) at the lesson? (What did you learn? Did you work well?)	People can buy Kyrgyz Kalpak, different felt products, woolen things, various animal horns (as ju-ju), national musical instruments like komuz, ooz komuz, chопо etc. in Kyrgyzstan. Элдер Кыргызстандан Кыргыз калпагын, түрдүү кийиз териден жасалган буюмдарын, ар түрдүү жаныбарлардын мүйүздөрүн (тумар катары бергенге) комуз, ооз комуз, чопо чоор ж.б.
9	Homework. Үй иши	Силердин тапшырмаңар кыргызстандын картасын таап же тартып ага бир канча сувенирлердин сүрөттөрүн жармаштыргыла жана аларды кайдан таба алышыңарды жазып келгиле. Күндөлүгүңөрдү ачып, үй-тапшырмаңарды жазгыла	We practiced nationalities, reading, and roleplaying. We learnt new words...
10	Summing up Marking Сабакты жыйынтыктоо	Биз сабакта эмнелерди сүйлөшкөнүбүздү айтып бергиле. (Силер эмнени үйрөндүңөр? Силер жакшы иштединерби?)	Биз улуттарды окууну жана роль аткарууну практикаладык. Биз жаңы сөздөрдү үйрөндүк
11	Баалоо	Today you've worked very well. Your marks: Бүгүн силер жакшы иштединер. Силердин бааңар:	
12	Good bye. Коштошуу	The lesson is over. Thank you for your work today. Bye! Сабак соңуна чыкты. Бүгүнкү иштегениңер үчүн ыраазычылык билдирем. Кош болгула!	Good bye. Коштошуу

Демек, көп маданияттуу билим берүүнүн максаты – түрдүү улуттагы, расадагы элдер менен өз ара мамиледе, кызматташууда болуп, алардын маданиятын түшүнүп, аларга карата болгон терс стереотиптерди жокко чыгаруу болуп саналат. Учурда ар бир өсүп келе жаткан жаш адам активдүү таасирлерге туруштук бере алган, башка элдердин маданиятын жогорку деңгээлде сыйлай билген жана алар менен чогуу жашай билген, чыдамдуу, толеранттуу болушу зарыл. Андыктан, бул маселенин кандайдыр бир деңгээлде чечилиши үчүн атайын түзүлгөн программанын негизинде окутуу, тарбиялоо иштерин жүргүзүү мезгил талабы болуп саналат. Бул багытта мектеп мугалимдеринин илимий-усулдук, моралдык-психологиялык, практикалык даярдыгын өркүндөтүү зарылдыгы чечилүүгө муктаж болгон маселе экендиги талашсыз.

Адабияттар:

1. Асипова Н.А. Билим философиясы жана тарыхы. – Бишкек, 2010-ж.
2. Асипова Н.А. Межкультурные коммуникации и поликультурное образование. – Бишкек, 2015-ж.
3. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. – Бишкек, 2004.
4. Концепция развития высшего профессионального образования в Кыргызской Республике до 2010 г. [Текст]: сборник нормативно-правовых актов в области образования в КР. – Бишкек, 2002. – Вып.1. – С.61-63.
5. Томахин Г.Д. Реалии в языке и культуре. – М., 1997 г.
6. Чоңоров Ж.К. Воспитание с наставлений наших предков. Известия ВУЗов Кыргызстана. 2021. №. 2. С. 284-286.
7. Эргешали К.А.Р.К., Айдарова М.Д. Поликультурное образование как часть педагогической культуры. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2013. №. 5. С. 295-297.